

Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi

Selim ŞANLISOY

selim.sanlisoy@deu.edu.tr

Political Instability - Economic Process Policies Interaction

Abstract

In literature, while analyzing the effects of politic field over economic field, the political regime type namely the level of democratization is taken into account. Since there is no absolute agreement on the type of relationship between economic variables and democratization level, it is considered to examine the relationship between political instability and economic variables. As the level of instability effects the aims of economic process policy, it is also true that problems which are experienced in economic process may also cause political instability. In this study, at first, the relationship between political regime type and economic performance is briefly analysed. Then, the interaction mechanisms between economic process policy targets -growth, price stability, income distribution, current account balance, full employment- and political instability is tried to be explained. It is concluded that political instability is a barrier to reach the aims of economic process policy. It is stressed that it would be more advantageous in terms of national or equivalently social interests that different social groups especially in the developing countries act to decrease the political instability.

Key Words : Economic Process, Political Instability, Political Regime.

JEL Classification Codes : E6, H1, O4.

Özet

Literatürde, politik alanın ekonomik alan üzerine olan etkileri araştırılırken öncelikle politik rejim tipi bir başka ifade ile demokratikleşme düzeyi dikkate alınmıştır. Ancak literatürde ekonomik değişkenlerle demokratikleşme arasındaki ilişki hakkında kesin bir yargıya varılamaması politik istikrarsızlık ile ekonomik değişkenler arasında ortaya çıkan ilişkilerin incelenmesini beraberinde getirmiştir. Politik alanda yaşanan istikrarsızlık, ekonomik süreç politikasının amaçları üzerine etkilerde bulunurken, ekonomik süreç içerisinde yaşanan bir sorun da politik istikrarsızlığı meydana getirebilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak politik rejim tipi ile ekonomik performans arasındaki ilişki kısaca incelenmekte daha sonra politik istikrarsızlık ile ekonomik süreç politikasının amaçları olan, büyüme, fiyat istikrarı, gelir dağılımı dış denge ve tam istihdamın etkileşim mekanizmaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Politik istikrarsızlığın, ekonomik süreç politikasının amaçlarına ulaşmakta bir engel olduğu sonucuna ulaşılarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yer alan farklı sosyal grupların politik istikrarsızlığı azaltıcı yönde davranış sergilemelerinin, ülke çıkarları, bir başka ifade ile toplumsal çıkarlar açısından daha olumlu olacağı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler : Ekonomik Süreç, Politik İstikrarsızlık, Politik Rejim.

1. Giriş

Ülkeler arasındaki makro ekonomik performans farklılıklarının nedenleri, 1990'lı yılların başından itibaren gerek büyüme gerekse politik iktisat literatüründe yoğun bir şekilde incelenmeye başlanmıştır. Kurulan ekonomik modellere kurumsal ve politik değişkenler dahil edilmiştir. Politik faktörlerin ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan modellerde açıklanan değişken olarak genellikle büyüme ele alınmış, açıklayıcı değişken olarak da demokrasi kullanılmıştır.

Açıklayıcı değişken olarak demokrasinin tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden biri, ekonomik gelişmede güçlü kurumların etkili olması ve güçlü kurumların da demokrasi ile özdeş olarak görülmesidir. Gelişmiş ülkelerde demokratik rejimlerin olmasına karşın gelişmekte olan ülkelerde demokrasi dışı rejimlerin varlığı, politik rejim tipinin büyümeyi etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. Ancak demokrasi ölçütlerinin büyümeyi etkileyen tek değişken olarak tanımlandığı deneysel çalışmalarda kesin bir yargıya ulaşılamaması, ekonomik büyümeyi etkileyen politik değişkenler konusunda yeni arayışları ortaya çıkarmıştır (Telatar, 2003: 73–74). Politik istikrarsızlığın söz konusu modellere dâhil edilmesi de bu arayışların bir sonucudur.

Bu çalışmada, politik istikrarsızlık ile ekonomik süreç politikası amaçları arasındaki etkileşim mekanizmaları ortaya konulmaktadır. Çalışmada literatürden farklı olarak politik istikrarsızlığın seçilen bir ekonomik değişken üzerine olan etkisi değil, tüm ekonomik süreç politikası amaçları ile olan etkileşimi incelenmektedir. Çalışmanın ilk kısmında literatürdeki gelişmeye paralel olarak politik rejim tipinin ekonomik performans üzerindeki etkisine yönelik görüşler kısaca açıklanmakta, daha sonra çalışmanın ana amacı doğrultusunda, politik istikrarsızlık ile ekonomik süreç politikası amaçları arasındaki etkileşim mekanizmaları açıklanmaya çalışılmaktadır.

2. Politik Rejim Tipi – Ekonomik Performans Etkileşimi

Politik rejim tipi ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar üçlü ayrımla incelenebilir¹. İlk ayrıma göre; demokrasi, otoriter rejimlere göre ekonomik gelişmeye daha fazla katkı yapmaktadır. İkinci görüşe göre; otokratik rejimler, demokratik rejimlerle karşılaştırıldığında ekonomik gelişmeyi daha olumlu etkilemektedir. Üçüncü görüş ise yönetim sistemlerinin niteliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin net olmadığını, dolayısıyla kesin bir sonuca varmanın da mümkün olmadığını savunmaktadır (Doğan, 2005: 3).

¹ *Demokrasi ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen farklı amprik çalışmaların bulguları için bkz. C. Kurzman, R. Werum ve R. E. Burkhart, 2002: 3-33.*

Demokrasinin, otokratik rejim tiplerine göre ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği tezi farklı iddialara dayanmaktadır. Bunlar:

1. Demokrasi, iktidardakileri kaynakları etkinsiz ve/veya kötü dağıttıklarında seçimlerde iktidarlarını kaybetme durumunda bırakabildiği için bir hesap verme mekanizması sağlamaktadır. Bu süreç, kaynakların daha etkin dağılımını sağlama yönünde iktidarlar üzerinde bir baskı unsuru oluşturarak ekonomik performansı olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, demokratik sistemlerde ekonomik ortama ilişkin belirsizlikler azalmakta, yatırımlar bu şekilde teşvik edilmekte ve mülkiyet hakları korunmakta, böylece demokrasi, büyümeyi ve ekonomik performansı olumlu yönde etkilemektedir. Diğer yandan, demokrasilerde hükümetler ya da ekonomi politikası karar birimleri, uygulayacakları politikaları önceden açıklayarak güven ortamını sağlamakta dolayısıyla ekonomik birimlerin gelecek ufkunu genişletmekte ve ekonomik performansı olumlu yönde etkilemektedirler. Ancak bu görüşlere karşıt görüş olarak zaman tutarsızlığı* problemi nedeniyle açıklanan taahhütlere uyulacağıın bir garantisi bulunmadığı öne sürülebilir (Yay, 2002: 36). Dolayısıyla demokratik rejimlerde de güven sorunu ortaya çıkabilir.
2. Demokratik sistemlerin ekonomik performansı olumlu yönde etkilemesinin bir başka nedeni, yaşanan bir ekonomik kriz ortamında istikrarı daha rahat sağlaması ile ilgilidir. Yaşanan herhangi bir krizde demokrasiler, rejimi değiştirmeden hükümetleri değiştirme şansına sahiptir. Çünkü ekonomik süreci iyi yönetemeyen iktidarın yerine yeni bir iktidar, seçim mekanizmasıyla gelebilmektedir. Söz konusu iktidar değişikliği yasal koşullar içerisinde gerçekleştirildiğinde politik alanda büyük bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Bu durumda, hem politik istikrarın sağlanması hem de ekonomik krizin atlatılması kolaylaşmaktadır. Bununla beraber karşıt görüşe göre, demokratik kurumlarda karar alma süreçlerinin uzunluğu otokratik sistemlere göre daha uzun olacağından, şoklara karşı tepki verme konusunda zayıf ya da yetersiz kalınabilir.
3. Demokratik sistemler, vatandaşlara politik hak ve özgürlükler ile yenilik meydana getirmek için gerekli motivasyonu sağlayarak ekonomik büyümeye destek olmaktadır (Gupta vd., 1998: 590). Özellikle içsel büyüme modelleri dikkate alındığında bu görüş oldukça önem kazanmaktadır. Ayrıca günümüzde, yenilik yaratmanın önemi dikkate alındığında bu motivasyon büyümenin önemli bir aracı haline gelebilir.

---

* *Alesina ve Tabellini zaman tutarsızlığı sorununu şu şekilde açıklamaktadırlar. Belli bir zamanda politika yapımcılar, optimal bir politika uygulayacaklarını taahhüt ederler. Özel sektör bu taahhüt doğrultusunda hareket etmeye başlayınca, politika yapımcılar kısa dönemli kazanç elde etme güdüsü ile farklı bir politika izlemek isterler. Bu durumda açıklanan politikadan sapma zaman tutarsızdır. Alberto Alesina, Guido Tabellini, "Credibility and Politics", European Economic Review, Vol: 32, North Holland, s. 543.*

4. Otokratik rejimlerde politikacılar rejimin korunması ve devamı için daha fazla savunma harcaması yapmaktadır. Gerek polis, gerekse asker gücü demokratik sistemlere göre daha fazladır. Bu nedenle bu alanlara daha fazla kaynak aktarılmakta ve verimli alanlara yapılabilecek olan yatırım miktarı azalmaktadır. Söz konusu durum, ekonomik performansın potansiyelin altında kalmasını beraberinde getirmektedir.

İkinci görüş olan demokrasilerin diğer politik rejimlere göre büyümeyi daha olumsuz etkilediği, demokrasiyle büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu tezi de çeşitli iddialara dayanmaktadır. Bunlar:

1. İlk iddiaya göre; gerek seçmenler gerekse politikacılar kısa dönemli çıkarları peşinden koşmaktadırlar. Bu nedenle uzun vadeli verimli yatırımlar yerine kısa vadeli popülist politikalar tercih edilmektedir. Yatırımlar büyümenin motoru olduğuna göre, kamu ve özel kesim yatırımları hem yanlış yönlendirilip hem de yetersiz kalacağından büyüme oranları potansiyelin altında kalacaktır (Yay, 2002: 35). Ayrıca otokratik rejimlerde hem cari tüketim daha kolayca kısılabılır, hem de tasarrufların artması daha kolay sağlanabilir. Dolayısıyla yurt içi tasarruf miktarı arttırılarak bir yandan yatırımların artması sağlanabilirken diğer yandan yatırımların finansmanı için borçlanmaya gerek kalmayabilecektir.
2. Bir diğer iddia ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde, demokrasilerin bürokratlar ve politikacılar arasında yolsuzluk ve rüşveti yaygınlaştıracağı dolayısıyla kaynakların bu alanlarda kullanılarak, verimli yatırımlarda azalmanın ortaya çıkacağı şeklindedir. Rüşvetler yoluyla bir yandan yatırımların maliyeti artacak, diğer yandan yapılacak yatırımlar, özellikle de kamu yatırımları verimliliği düşük alanlara yapılabilecektir (Karakayalı, Yanıkkaya, 2006: 138–139). Ayrıca otokratik sistemler seçmen baskılarından ve kaynakların verimsiz kullanımından kendilerini daha kolay yalıtırlırlar. Böylece kararlar daha rasyonel alınarak yatırımlar verimli alanlara yönlendirilebilir.
3. Demokratik sistemlerde büyümenin sınırlı kalmasına neden olabilecek bir başka kanal iktidar ile sermaye grupları arasındaki ilişkilerden kaynaklanabilir. İktidar, muhalefeti destekleyen ya da muhalif olan sermaye gruplarını çeşitli yöntemlerle (örneğin, vergi incelemelerinin arttırılması, rakiplere çeşitli olanaklar sağlanması vb.) baskı altına almaya çalışabilir. Özellikle, kendi aleyhine yayın yapan medya grupları üzerinde bu baskıyı arttırarak iktidarını güçlendirme çabası içerisine girebilir. Ayrıca iktidar, sahip olduğu desteğin devamını sağlamak amacıyla bir başka deyişle desteğin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla kendini destekleyen sermaye grupları lehine de kararlar alabilir. Bununla birlikte iktidar söz konusu sermaye gruplarını muhalefeti yıpratmak amacıyla da kullanabilir.

Örneğin, medya sektöründeki iktidara yakın olan gruplar muhalefeti yıpratıcı yayınlar yapabilir. Bu süreç bir yandan kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını engelleyerek diğer yandan sermaye sınıfının kendini güven içinde hissetmesine engel olarak yatırımları ve büyümeyi olumsuz yönde etkiler. Ayrıca unutulmamalıdır ki, bu durumda piyasa mekanizmasında fiyatların yol gösterici, kaynak dağılımını sağlayıcı işlevi etkisi ortadan kalkacak ve piyasa mekanizmasının etkinliği ve işlerliği bozulacaktır.

Otoriter sistemler homojen bir grup oluşturmamakta, bu grupta teknokratik diktatörlükten zorbalığa dayalı yönetimlere kadar çok farklı güdülerle hareket eden otorite tipleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal çıkarları kendi çıkarlarının üzerinde tutan iyi niyetli diktatörler ekonomik performans açısından iyi bir gelişme gösterirken, zorba diktatörler ekonomiyi kötü idare ederek ülkelerini politik ve ekonomik çöküşe sürükleyebilirler (Telatar, 2003: 74). Bu durum aslında demokratik rejim tipi için de geçerlidir. Hükümet ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmediği ve toplumsal çıkarları önde tuttuğu sürece ekonomik performans açısından olumlu bir gelişme, aksi takdirde ekonomik bunalım ortaya çıkabilecektir. Ancak iki rejim arasındaki fark bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kötü idareciler, demokrasilerde seçimler yoluyla değiştirilebilirken otokratik rejimlerde kötü idarecileri değiştirmek mümkün olmayabilecek ya da çok zor olabilecektir. Bu durum bireysel hak ve özgürlüklerin sağlandığı ve korunduğu demokratik rejimlerin otokratik rejimler karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

Yönetim sistemlerinin niteliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların üçüncü grubunu, söz konusu ilişkinin net olmadığını dolayısıyla da kesin bir sonuca varmanın mümkün olmadığını savunan görüş oluşturmaktadır. Bu görüşe göre, ekonomik gelişmede farklılığa yol açan etken rejim tipleri ya da yönetim tarzları değil, devletin ülkenin mevcut koşullarıdır. Ekonomik gelişmenin sağlanması için kalkınmayı, gelişmeyi hedefleyen bir devletin ve devlet yöneticilerinin varlığı gereklidir. Dolayısıyla, bir ülkenin kalkınmasını ya da gelişmesini hedefleyen iktidarlar, otoriter rejimlerde de, demokratik yönetimlerde de ülke çıkarlarını bireysel çıkarlarının üzerinde tutarak ülkenin gelişmesini sağlayabilirler. Bu bağlamda politik rejim tipi ile demokrasi arasındaki ilişki net değildir.

3. Politik İstikrarsızlık

Politik rejim tipi ile ekonomik performans arasındaki ilişki hususunda gerek teorik gerekse deneysel alandaki araştırmalar neticesinde açık ve kesin bir sonuca ulaşılamamış olması, politik rejim tipinden çok, mevcut rejimin istikrarının ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik gelişmenin sürekliliğinin sağlanabilmesi için girişimcilerin geleceği öngörebilme ufuklarının mümkün olduğunca uzun vadeli olması

gerekmektedir. Bunu sağlayan temel unsur, ekonomik faaliyeti belirleyen kurumsal çerçeveyi oluşturan politik verilerdeki istikrardır. Bir ekonomide politik istikrarın varlığı, girişimcilerin geleceği tahmin edebilme yeteneklerinin gelişmesine dolayısıyla da daha uzun vadeli ve kalıcı ekonomik faaliyetlere yönelmesini sağlamaktadır. Bu durumda ekonomik gelişme için politik istikrarın varlığı zorunludur (İnsel, 1991: 19–20). Politik istikrar demokratik yönetimler açısından olduğu gibi otokratik yönetimler için de söz konusudur. Dolayısıyla politik istikrar ya da istikrarsızlık her iki yönetim tipinde de ortaya çıkabilir.

Politik istikrarsızlık kavramının tanımına ilişkin bir görüş birliği yoktur. Bununla beraber politik istikrarsızlık kavramında iki durum dikkati çekmektedir. Birincisinde mevcut anayasal sistemi değiştirmeye zorlama, ikincisinde ise anayasal düzen içinde olmakla birlikte, politik kutuplaşma, koalisyon hükümetleri, hükümetlerin değişim hızının yüksekliği gibi noktalar öne çıkmaktadır. Politik istikrarsızlık konusundaki temel çalışmalardan biri Alesina ve Perotti'(1993) ye aittir. Çalışmada politik istikrarsızlık (Alesina, Perotti, 1993: 3):

- Hükümet değişiklikleri (anayasal veya değil),
- Sosyal huzursuzluk ve politik şiddet

başlıkları altında toplanmıştır.

Demokratik rejim tiplerinde ise politik istikrarsızlık göstergeleri daha çok şu başlıklarda toplanmaktadır (Eren, Bildirici, 2001: 31):

- Parlamentonun kutuplaşması,
- Koalisyon hükümetleri,
- Seçmenlerin kararsızlığı,
- Seçimlerin idaresi ve zamanlaması,
- Hükümet değişikliklerinin sıklığı.

Politik istikrarsızlık içinde öne çıkan faktörlere bağlı olarak politik istikrarsızlık göstergeleri de iki kategori de incelenebilir (Brunetti, 2006: 122–123):

- Politik şiddetin ölçülmesi ve
- Hükümet değişikliklerinin ölçülmesi

İlk yöntemde, politik huzursuzluğa neden olan protestolar, ayaklanmalar, darbeler ve devrimler gibi olaylardan hareketle bir endeks oluşturulmaktadır. İkinci yöntemde ise politik kurumlarda temsil edilen rakip çıkar grupları arasındaki rekabetin

ve/veya seçmen tercihlerindeki dalgalanmaların meydana getirdiği hükümet değişiklikleri ölçülmektedir. Birinci yöntemde dikkate alınan olayların da hükümet değişikliğine yol açabileceği dikkate alınrsa iki tip iktidar değişikliğinin ayırt edilmesi uygun olmaktadır. Chen ve Feng iktidar değişikliklerini, rejim değişikliğine neden olup olmamasına göre ikiye ayırmaktadır (Telatar, Telatar, 2004: 60). Birinci grupta darbe, devrim gibi anayasal çerçeve dışında gelişen düzensiz iktidar değişiklikleri yer alırken, ikinci grupta genel seçimler veya kabine değişikliği gibi anayasal çerçevede gelişen düzenli iktidar değişiklikleri yer almaktadır. Bu yazarlara göre birinci tip değişiklik, belirsizlik ortamına neden olarak makro ekonomik performansı olumsuz etkilerken; ikinci tip, bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmamaktadır. Bu görüş, belirli koşullarda anlamlı olmakla birlikte, ideolojik olarak kutuplaşmış toplumlarda demokratik yollardan gerçekleşen iktidar değişikliklerinin meydana gelmesi durumunda geçerliliğini yitirecektir. Ayrıca değişim hızının yüksek olması beraberinde politik istikrarsızlığı, dolayısıyla ekonomik birimlerin zaman ufkunun kısalmasını beraberinde getirecektir. Bununla birlikte, darbe gibi anayasal olmayan yollardan meydana gelen politik rejim değişikliklerinde de ekonomik politikalar açısından da radikal değişiklikler ortaya çıkmayabilir (Telatar, Telatar, 2004: 61). Yatırımcılar ve girişimciler için politik rejimin tipinden çok ekonomi politikalarının istikrarı ve teşvik yapılarının öngörülebilirliği önemli olabilmektedir. Ekonomi politikalarına ilişkin olarak bir belirsizliğin bulunması durumunda yatırımcılar ve girişimciler yatırımlarını yeni bir bilgi gelene kadar erteleyeceklerdir (Abdiweli, 2001: 97). Ancak burada unutulmaması gereken bir nokta, politik rejim değişikliklerinin genellikle ekonomik rejim değişikliklerini beraberinde getirmesidir.

4. Politik İstikrarsızlık Ekonomik Süreç Etkileşimi

Ekonominin mevcut sistem ve yapısına bağlı olarak zaman akışı içinde, kısa dönemde gösterdiği değişme ve gelişmeler ekonomik süreci ortaya koymaktadır (Erkan, 1997: 20). Çalışmada politik istikrarsızlığın ekonomik süreç politikası üzerine etkileri, sistematik olması açısından, süreç politikasının amaçları (büyüme, fiyat istikrarı, gelir dağılımı, dış denge ve tam istihdam) üzerine etkileri olarak ele alınmaktadır. Literatürde söz konusu ilişkiler genelde politik istikrarsızlığın özellikle büyüme olmak üzere ekonomik süreç politikasının her bir amacı ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada farklı olarak politik istikrarsızlığın ekonomik süreç politikası amaçlarının tümüne olan etkileri bir arada ortaya konulacaktır. Ancak, ekonomik süreç politikası amaçlarını etkileyen politik istikrarsızlıktan başka değişkenlerin de olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte çalışmada sadece politik istikrarsızlığın süreç politikası amaçları ile karşılıklı etkileşimleri incelenmektedir.

4.1. Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme Etkileşimi

Politik istikrarsızlığın büyüme üzerine etkileri farklı kanallardan ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu kanallar Şekil 1 yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Politik

istikrarsızlığın büyüme üzerine etkisi, özellikle geleceğe ilişkin belirsizliği arttırmamasından kaynaklanmaktadır. İlk olarak, politik istikrarsızlık yasal sistemdeki zayıflığı da beraberinde getirmekte ve mülkiyet haklarının güvence altında olma derecesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin zayıflık, sermayenin marjinal verimliliği ile yatırımcıların elde edebilecekleri getiriler arasında bir farklılık meydana getirmekte ve bu farklılık sermayenin marjinal verimliliği açısından benzer koşullara sahip iki ülkedeki yatırım ve ekonomik büyüme oranı farklılıklarını açıklayan temel unsur olabilmektedir.

Politik istikrarsızlık, geleceğe ilişkin belirsizliğe neden olduğu için yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına neden olarak, yatırımların düşmesine neden olabilmektedir (Asteriou, Price, 2001: 386). Bu durum büyümenin potansiyelin altında gerçekleşmesini beraberinde getirmektedir. Ayrıca geleceğe ilişkin belirsizlik, iktidardaki politikacıların da geleceğe ilişkin beklentilerinde belirsizlik meydana getirmekte, ileriki dönemde tekrar iktidar olup olmayacaklarını öngöremeyen iktidarlar bir yandan mevcut dönemlerinde daha fazla rant kollama faaliyetlerine girişebilirlerken, diğer yandan tekrar seçilebilmek amacıyla popülist politikalar uygulayabilirler. Böylece kaynakların verimsiz alanlara gitmesi bir yandan ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken diğer yandan da ekonomide enflasyon gibi bir sorunun ortaya çıkmasına ya da var olan sorunların daha da büyümesine neden olarak belirsizliği daha da arttırabilmektedir. Politik istikrarsızlığın bulunduğu durumlarda, özellikle seçim dönemlerinde, hükümetler uzun vadeli verimli yatırımlar yerine; kısa vadeli verimsiz, ama oy toplama potansiyeli yüksek harcamaları tercih ederler. Bu şekilde verimli alanlara gidebilecek yatırımlar, verimsiz alanlara aktarıldığı için büyüme oranları düşük kalabilir. Ayrıca politik istikrarsızlık dönemlerinde kamu harcamalarının çarpan etkisinin özel kesim yatırımlarının çarpan etkisinden daha düşük olması durumunda, kamu harcamalarındaki artış özel sektör yatırımları üzerinde bir dışlama etkisine neden olarak büyüme oranlarını düşürebilir.

Politik istikrarsızlık dönemlerinde gerek geleceğe ilişkin belirsizlik gerekse risk priminin yükselmesi nedeniyle borçların bir yandan ortalama vadesi kısalırken diğer yandan faizi ve dolayısıyla maliyeti yükselmektedir. Bu durum bir yandan kamuda bütçeden verimli kamu yatırımları yerine borç ödemelerine ayrılan payın artmasına neden olarak diğer yandan özel sektörde kredi maliyetlerinin yükselmesi sonucu yatırım oranlarını düşürerek büyüme oranlarını yavaşlatabilir.

Politik istikrarsızlığın büyüme oranını etkilediği kanallardan bir diğeri yurtiçinden sermaye kaçışıyla ilgilidir. Politik istikrarsızlık gerek fiziksel sermayenin gerekse finansal sermayenin yurtdışına kaçmasına neden olabilmektedir (Lensink, vd., 2000: 87.) Küreselleşme süreci ile birlikte önem kazanan yabancı sermaye yatırımları güvenli buldukları ülkelere gitmektedirler. Sermaye miktarındaki azalma, direkt olarak büyüme oranını düşürdüğü gibi dolaylı olarak da sermaye mallarının ve borçlanmanın maliyetlerinde artışa neden olarak büyüme oranları üzerinde de olumsuz etki yaratabilir. Politik istikrarsızlık ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik ortamında yatırımcılar yatırım

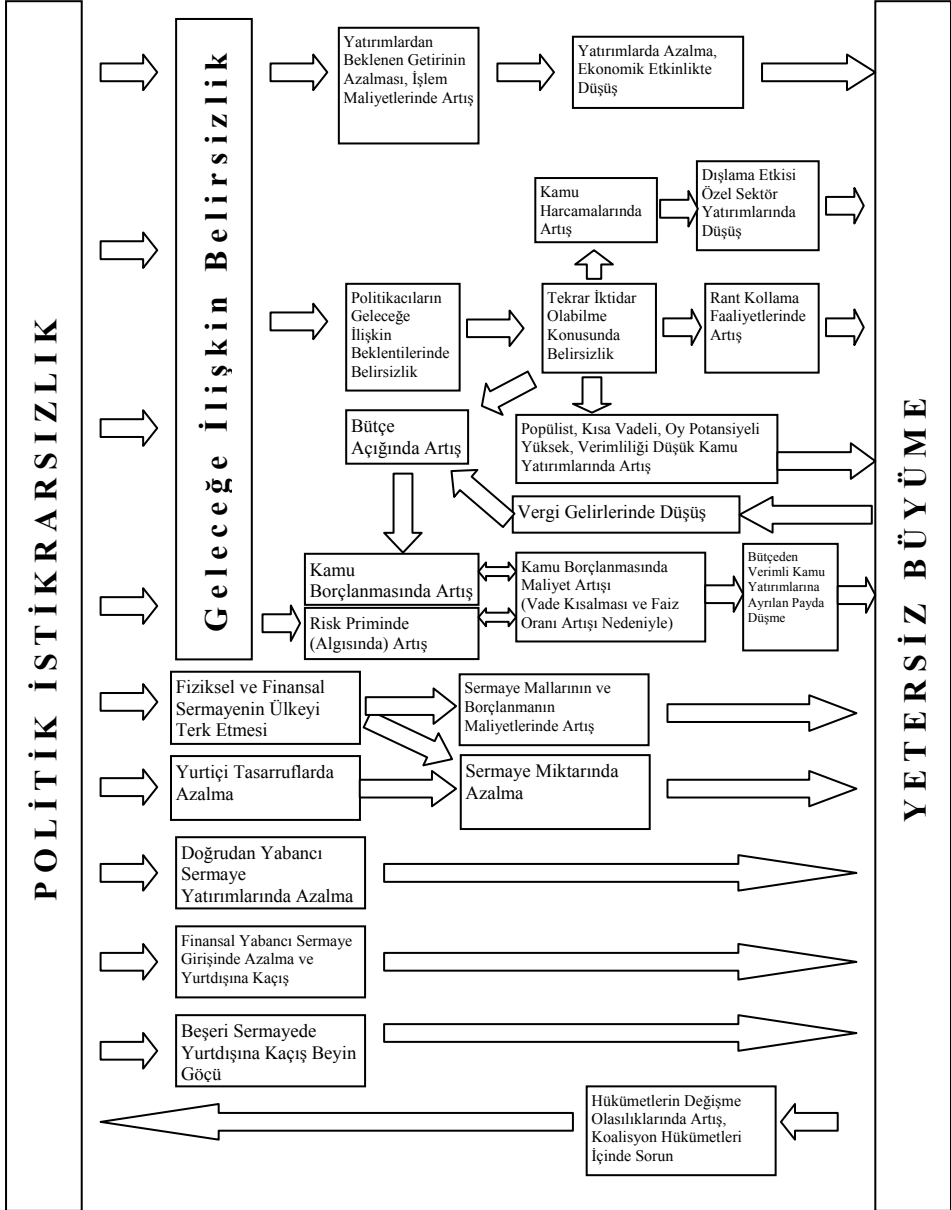
yapmak istememekte, ülke içinde bulunan yabancı finansal sermaye ise politik istikrarsızlık ile beraber derhal ülkeden çıkmaktadır. Bu durum, krizlere ya da var olan ekonomik sorunların büyümesine neden olmaktadır.

Politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkilerinden bir diğeri beyin göçü veya beşeri sermaye göçü yoluyla ortaya çıkmaktadır. İçsel büyüme teorisine göre beşeri sermaye ülkelerin büyüme oranları ve ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklayan bir etkidir (Romer, 1996: 137). Beşeri sermaye, politik istikrarsızlık durumunda yurt dışına kaçabilecektir. Bu durum bir yandan büyüme oranını düşürürken diğer yandan ülkenin kalkınmasını, gelişimini sınırlayıcı bir etki ortaya çıkaracaktır. Çünkü beşeri sermaye aslında sadece bir üretim faktörü değil aynı zamanda toplumun gelişmesini ve aydınlanmasını sağlayan, pozitif dışsallıklar yaratan bir sosyal gruptur. Beşeri sermaye (aynı zamanda fiziki sermaye) sadece yurtdışına kaçmaz aynı zamanda ülke içinde de politik istikrarsızlığın bulunduğu bölgelerden bulunmadığı veya görece olarak daha az bulunduğu bölgelere kayar. Bu durum bölgesel gelişmişlik farklılıklarını da ortaya çıkarabilir ve/veya mevcut farklılıkları artırabilir.

Tüm bunlarla beraber ortaya çıkan yetersiz büyüme, kamu gelirlerinde de bir düşüşe neden olacaktır. Özellikle, düşük büyüme nedeniyle ortaya çıkan vergi gelirinde yaşanan azalma, kamu harcamalarının finansmanı sorununu ortaya çıkaracaktır. Bu durum, bütçe açıklarının artmasını ve beraberinde de kamu borçlanmasıyla artışı getirecektir. Kamu borçlanmasındaki artış ise yukarıda açıklanan mekanizmalarla tekrar büyümenin yavaşlamasına neden olacaktır.

Politik istikrarsızlığın yukarıdaki kanallardan büyüme etkilemesi ile beraber söz konusu ilişki ters yönlü de ortaya çıkabilir. İlk olarak, düşük büyüme oranına bağlı olarak hükümetlerin değişme olasılıkları artmaktadır. Bu durum, politik konjonktür teorileri çerçevesinde incelenen demokratik rejimlerde hükümetlerin yeniden seçilme şanslarının seçimlerin hemen öncesindeki ekonomik performansına pozitif yönde bağlı olması ile ilgilidir. Ekonomik büyüme performansının kötü olması durumunda, hükümet değişim sıklığı ve erken seçim olasılıkları artmaktadır. Otokratik yönetimlerde ise düşük büyüme oranı, halkın hoşnutsuzluğunu artırarak iktidar karşıtı faaliyetlere girişme eğilimleri meydana getirmekte ve darbe veya devrimlere zemin hazırlamaktadır (Telatar, 2003: 76–77). İkinci olarak, ekonomik büyüme; farklı çıkar grupları arasında güç dengesinin yeniden düzenlenmesine neden olduğundan ve önemli yapısal değişimleri gerektirebildiğinden koalisyon hükümetlerini bozarak politik istikrarsızlığa neden olabilir. Ancak konuya özellikle koalisyon hükümetlerinde farklı çıkar grupları arasında uzlaşmaya varılarak güç dengesinin sağlanabilmesi olasılığı açısından bakılırsa, bu durumda koalisyon hükümetlerinin sosyal ve politik gerilimleri düşürdüğü için daha düşük düzeyde bir politik istikrarsızlığa yol açabilecekleri de söylenebilir (Campos, vd., 2002: 158). Dolayısıyla bu durumda politik istikrar söz konusu farklı çıkar grupları arasında hükümet düzeyinde varılabilecek uzlaşmaya bağlıdır.

Şekil: 1
Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme Etkileşimi

4.2. Politik İstikrarsızlık Fiyat İstikrarı Etkileşimi

Politik istikrarsızlığın bir ekonomide yol açacağı önemli sorunlardan biri enflasyondur. Politik istikrarsızlık ile enflasyon arasındaki olası etkileşim mekanizmaları Şekil 2 aracılığıyla gösterilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu etkileşim mekanizmalarından ilki kamu harcamaları ve borçlanması aracılığıyla kurulmaktadır. Politik istikrarsızlık ortamlarında hükümetlerin tekrar seçilebilmek için kamu harcamalarını arttırması, bütçe açıklarını arttırmaktadır. Çünkü hükümetler, artan kamu harcamalarını yeniden seçilebilmek için vergiler yoluyla karşılamak yerine borçlanma yoluyla karşılamayı tercih edebilirler. Bu süreçte ortaya çıkan borçlanma maliyetlerindeki artış yalnız kamu kesimini değil aynı zamanda özel kesimi de etkileyerek arz enflasyonuna neden olur.

Politik konjonktür teorileri çerçevesinde hükümetler, özellikle seçimlerin hemen öncesinde genişletici ekonomi politikaları izlerler. Bunun nedeni, seçimlerde daha fazla oy alabilmektir. İşte hükümetlerin seçim dönemlerinde yeniden seçilebilmek için örneğin transfer harcamalarını, ücret ve maaşları arttırmaları şeklinde uygulayacakları genişletici ekonomi politikaları seçim sonrası dönemde talep enflasyonuna yol açarak enflasyon oranlarının artması ile sonuçlanabilir.

Özellikle hükümet değişim hızının yüksekliğinin ortaya çıkardığı politik istikrarsızlık olgusu dikkate alındığında, enflasyon ile politik istikrarsızlık arasındaki etkileşim mekanizmalarından biri de popülist ekonomi politikaları aracılığıyla kurulur. Hükümetler kısa dönemli çıkarlarını maksimize etmek amacıyla, büyümeyi arttırmak ya da işsizliği düşürmek için enflasyon maliyetine katlanacakları politikalar uygulayabilirler. Bu durumda, kısa dönemli bir üretim artışına karşılık, enflasyon oranlarında ve enflasyon beklentilerinde bir artış ortaya çıkar. Bireylerin rasyonel beklentilere sahip olması durumunda söz konusu üretim artışı ortaya çıkmayacak ve enflasyon oranları yükseldiği oranda kalacaktır.

Politik istikrarsızlığın bulunduğu dönemlerde kurumsal yapı zayıflama eğilimindedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında, bu ülkelerin vergi sistemi yeterince kurumsallaşmamıştır ve etkin değildir. Bu ülkelerde kamu harcamaları borçlanma yanında senyoraj gelirleriyle de karşılanmaktadır (Edwards, Tabellini, 1991: 29). Söz konusu ülkelerde enflasyon oluşturarak senyoraj yoluyla önemli gelirler elde edilmektedir. Cukierman, Edwards ve Tabellini (1992)'ye göre bir ülkenin vergi sisteminin gelişmesi ekonomisinin yapısına değil, politik sistemin özelliklerine bağlıdır. Yüksek toplama maliyetleri ve vergiden kaçınmayı kolaylaştıran etkin olmayan vergi sistemi, hükümetin vergi geliri toplama kapasitesini kısıtlamaktadır. Muhalefet ise bu durumdan hoşnuttur. Eğer ki hükümet daha etkin bir vergi sistemini parlamentodan geçirmek isterse muhalefet buna karşı çıkacaktır. Ancak söz konusu durumun tersi de ortaya çıkabilir. Hükümet daha etkin bir vergi sistemini yürürlüğe koyabilecek gücü olsa bile bundan

kaçınabilir. Bunun nedeni, şu anda kendisinin onaylamadığı, istemediği ve uygulamadığı yeniden dağıtım programlarının ve çeşitli alanlardaki harcamaların gelecekte iktidara gelebilecek rakip parti tarafından uygulanmasına imkân sağlayacak kaynağı temin edecek etkin bir vergi sistemini istememeleridir. Bu durumun özellikle politik istikrarsızlığın ve politik kutuplaşmanın yoğunlaştığı ülkelerde ortaya çıkması daha olasıdır (Cukierman, vd., 1992: 537–538). Hükümetin bu şekilde davranmasının nedeni, gelecekte tekrar seçilme ya da iktidar olma konusunda emin olmamalarıdır (Edwards, vd., 1991: 3). Bununla birlikte bir hükümet, mevcut maliye politikasından farklı bir politika izleyecek başka bir hükümetin gelecekte kendi yerini alacağını biliyorsa, bu durum; kamu harcamalarının dolayısıyla bütçe açıklarının daha da artmasına neden olabilmektedir. Çünkü mevcut dönemde borçlanma ile elde edilecek gelirin tahsisatı kendi kontrolünde iken geri ödeme zamanındaki borç yükünün topluma tahsisinin kontrolü kendi dışında olacaktır. Bu noktadan hareketle hükümet değişikliklerinin sık olduğu ülkelerde kamu açıkları giderek artmaktadır (Woo, 2003: 395). Kamu açıklarındaki artış ile hükümet değişiklikleri arasında doğru bir yönlü ilişki kurulabilmektedir.

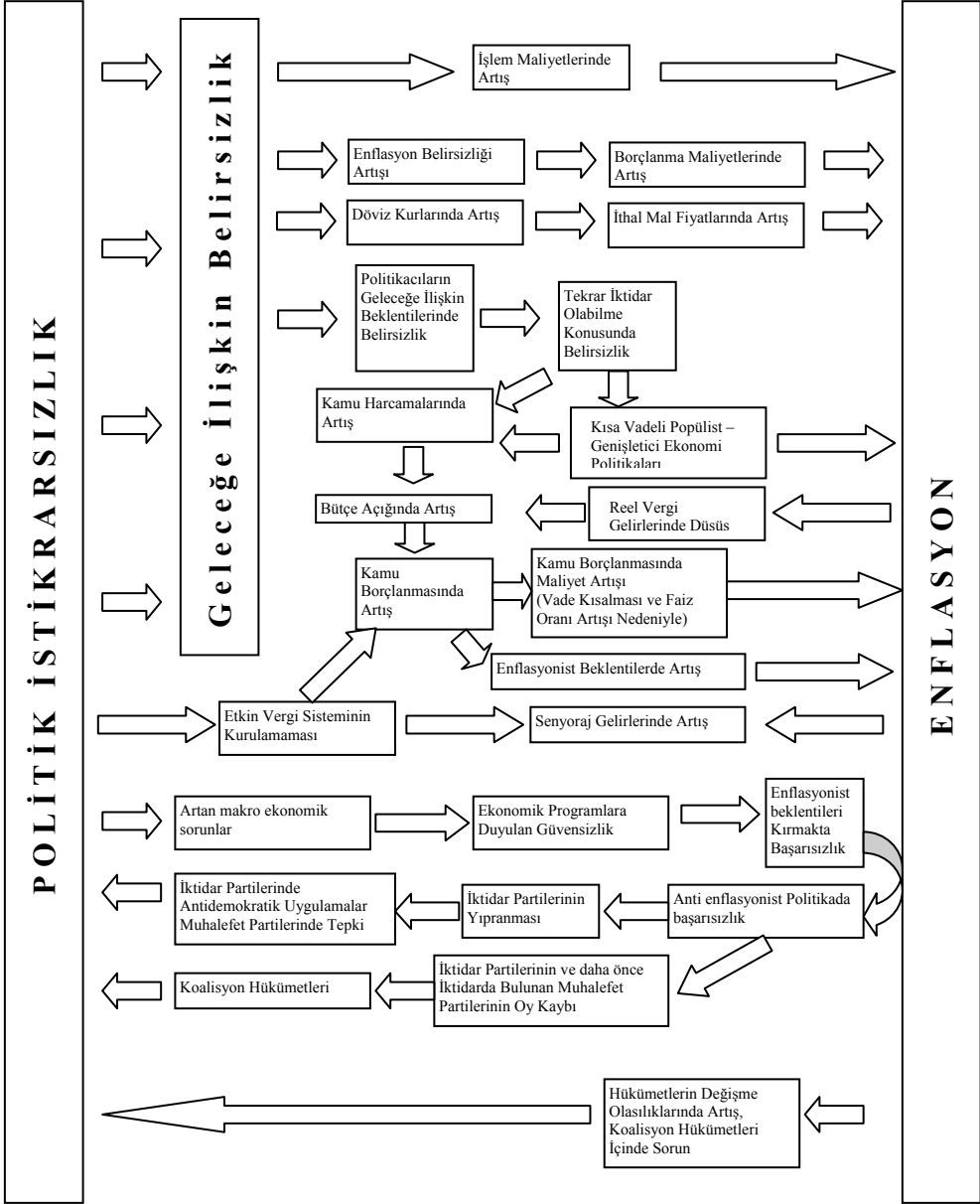
Enflasyon, Olivera-Tanzi Etkisi' ne bağlı olarak vergi gelirlerinin reel değerini düşürücü etki yaratır. Söz konusu etkinin büyüklüğü vergilerin tahsilât sürelerinin uzunluğuna, vergi sisteminin esnekliğine ve enflasyon oranına göre değişecektir. Söz konusu etkinin büyüklüğüne göre vergi gelirlerinin reel değerindeki düşüş, bütçe açığını artırıcı etki yaratacaktır.

Politik istikrarsızlık ortamlarında ortaya çıkan geleceğe ilişkin enflasyon belirsizliği ve enflasyonist beklentilerdeki artış bir yandan borçların vadesini kısaltırken diğer yandan borçlanmanın maliyetini artırır. Bu durum maliyet enflasyonuna neden olarak enflasyon oranlarının artmasına neden olur. Yurt içindeki yüksek faizden yararlanmak amacıyla gelen yabancı sermaye politik istikrarsızlığın ortaya çıkması ile beraber yurtdışına kaçır. Bu durum ekonomideki istikrarsızlığın ve enflasyon oranlarının artmasını beraberinde getirir.

Politik istikrarsızlık ile fiyat istikrarı arasındaki ilişki işlem maliyetleri aracılığıyla da ortaya çıkabilir. Politik istikrarsızlığın yaşandığı dönemlerde yaşanan geleceğe ilişkin belirsizlik ortamı, işlem maliyetlerinde artışı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, girişimciler söz konusu maliyet artışlarını fiyatlarına yansıtmakta ve maliyet enflasyonu nedeniyle fiyatlar genel düzeyi artmaktadır.

Politik istikrarsızlık ile enflasyon arasındaki ilişki döviz kurları aracılığıyla da kurulabilir. Özellikle dışa bağımlılığın yüksek olduğu ülkelerde politik istikrarsızlıkla birlikte ortaya çıkan döviz kuru artışları ithal mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırarak ithal edilen enflasyona yol açabilir.

Şekil: 2
Politik İstikrarsızlık Fiyat İstikrarı Etkileşimi

Politik istikrarsızlığın bulunduğu ülkelerde, makro ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak amacıyla uygulanan ekonomi politikalarının başarıya ulaşmasının önündeki en önemli engel, hükümetlere duyulan güvenin sağlanmasının zorluğu ile ilgilidir. Makro ekonomik istikrarsızlıklarla beraber gözlenen yüksek enflasyon ortamlarında enflasyonun düşürülmesi, özel kesimin ilan edilen politikalara güven duyarak enflasyon beklentilerini düşürmesine bağlıdır. Ancak politik istikrarsızlığın bulunduğu ortamlarda söz konusu güvenin sağlanması zordur ve bu durum enflasyonu düşürme programlarının başarısız olmasına neden olmaktadır. Böylece, hükümetlerin başarı şansının daha da azalmasına neden olarak kendi kendini besleyen bir başarısızlık sürecini ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç içerisinde iktidar partilerinin kısa zamanda yıpranması kaçınılmaz hale gelebilir. Bu yıpranma sürecini durdurmak amacıyla iktidarların bazı antidemokratik yollara başvurmaya kadar giden sertleşme eğilimlerine girme olasılığı artar. İktidarın ekonomi yönetimini başarısız göstererek ileriki seçimlerde iktidar olmayı hedefleyen muhalefetin tepkileriyle politik ortam daha da sertleşebilir. Muhalefet, bir yandan kamuoyundan da aldığı destekle yasama organını çalışamaz hale getirirken diğer yandan bazı sivil toplum örgütlerinin desteğiyle sürekli kriz ortamına neden olarak politik istikrarsızlığı arttırabilir³. Enflasyonist ortamda politik istikrarsızlık, devlet yönetimini ve karar alma süreçlerini daha da zorlaştırarak enflasyonun hedeflerden sapmasına, ekonomide durgunluğa, hatta küçülme trendine girilmesine neden olabilir. Ancak enflasyonist ortam, iktidar partisini yıprattığı gibi muhalefet partisini de yıpratır. Çünkü muhalefet de enflasyonun neden olduğu ekonomik ve sosyal koşullardan seçmenler tarafından etkin olmayan bir muhalefet anlayışı uyguladığı için sorumlu tutulabilir. Ayrıca, özellikle önceki dönemlerde iktidarda bulunmuş olan muhalefet partilerinin de kendi iktidar dönemlerinde enflasyonla mücadelede etkin sonuçlar alamamış olması durumunda; muhalefet döneminde iktidara karşı yaptıkları eleştiriler, geçmişte onların da aynı hataları veya benzer girişimleri yapmış olmaları nedeniyle yeterince etkili olmadıkları yönünde bazı tepkilere de neden olabilir. Sonuç olarak, hem iktidar partilerinin hem de muhalefetin kamuoyunda yeterli kredibilitreyi kazanamamış ya da kaybetmiş olmaları nedeniyle seçimlerde hiçbir partinin çoğunluğu sağlayamaması durumu ortaya çıkabilir. Böylece ortaya çıkan koalisyon hükümetleri, enflasyonla mücadelenin gerektirdiği popüler olmayan ve tepkilere yol açabilecek nitelikteki ekonomi politikası kararlarını zamanında ve yeterli bir kararlılıkta alamazlar. Bunun sonucu olarak da enflasyonla mücadelede hedeflenen başarı sağlanamaz, hatta enflasyon oranları daha da artabilir. Böylece enflasyonun politik istikrarsızlığı, politik istikrarsızlığın da enflasyonu beslediği bir kısır döngü ortaya çıkmış olur. (Türkkan, 1996: 36).

³ *Muhalefet partisinin buradaki amacı, politik konjonktür teorileri ile de uyumlu olmak üzere, iktidar partisinin kötü ekonomik performansını nedeniyle ilk seçimlerde seçimi kaybetmesini, dolayısıyla kendisinin iktidara gelmesini sağlamaktır.*

4.3. Politik İstikrarsızlık Gelir Dağılımı Etkileşimi

Alesina ve Perotti (1993) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, gelirin büyük ölçüde eşitsiz ve kutuplaşmış dağılımı, organize olmuş bireylerin, bir başka ifade ile sosyal grupların çıkarlarını normal piyasa faaliyetleri veya politik kanalların olağan kanalları dışında aramaları yönünde güçlü eğilimler meydana getirir. Söz konusu sosyal gruplar ya da bireyler çıkarlarını arttırmak ya da ekonomik koşullardan hoşnut olmadıklarını göstermek için politik şiddet, grev ve protesto gibi eylemlerde bulunur (Alesina, Perotti, 1993: 1). Bu durumda politik istikrarsızlık ortaya çıkar.

Politik istikrarsızlık ortamlarında daha iyi örgütlenmiş bireylerin politik alanda taleplerini daha iyi ifade edebilmeleri ve baskı oluşturabilmeleri gelirin, bu grupların lehine dağılmasına neden olmaktadır. Öte yandan seçim dönemlerinde hükümetlerin yeniden seçilebilmek için gerek transfer harcamalarını, gerekse ücret ve maaşları arttırmaları seçim sonrası dönemde enflasyon oranlarının artması ile sonuçlanmaktadır. Seçim sonrasında uygulanacak olan anti enflasyonist ekonomi politikaları, bu kesimlerin gelirlerini düşürücü etki yaratacaktır. Dolayısıyla seçim öncesinde fonksiyonel gelir dağılımının işçi sınıfı lehine gelişme olasılığı artarken seçim sonrasında sermaye sınıfı lehine gelişme olasılığı artar. Ayrıca partizan partiler ise tekrar seçilebilmek için kendilerini destekleyen grupların çıkarlarını maksimize etmeye, bütçeden daha fazla kaynak aktarımına yönelik politikalar uygular. (Belletini, 1998: 30).

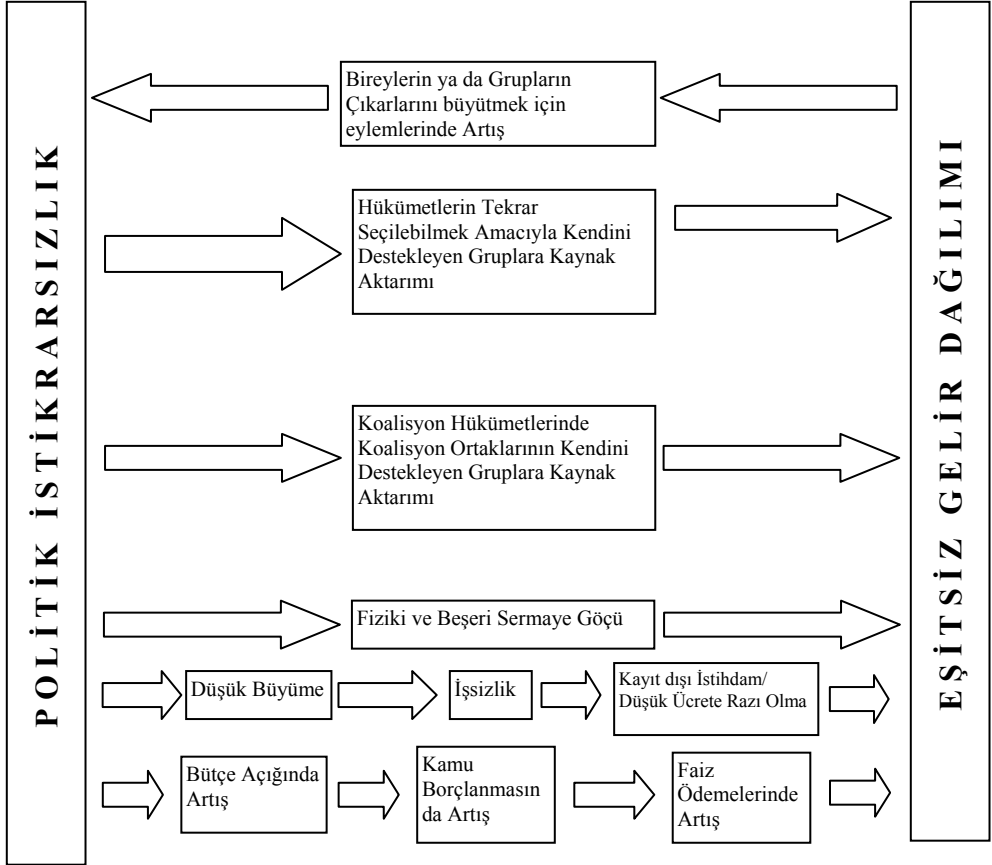
Özellikle koalisyon hükümetlerinde, koalisyon hükümetini oluşturan partiler kendi ideolojilerini destekleyen gruplara bütçeden daha fazla pay ayırma eğilimine girmektedir. Bu durum, bir yandan hem kamu harcamalarını hem de kamu açıklarını arttırıcı etkiler yaratırken diğer yandan da partiler arasında çatışmalar doğurmaktadır (Carmignani, 2003: 16). Dolayısıyla söz konusu uygulamalar, politik istikrarsızlık doğurucu etkiler yaratabilmektedir.

Politik kutuplaşma derecesindeki ve politik parçalanmadaki artışlar ekonomik kırılganlık açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu durumlar ihtiyaç duyulan ekonomik reformların uygulanmasına engel teşkil edebilmektedir. Reformların maliyetinin nasıl dağıtılacağına ilişkin koalisyon hükümetinin ortakları bir karara varamazlarsa reformlar ertelenir. Bu durum ekonominin kırılganlığını arttırmaktadır (Bussiére, Mulder, 1999: 6). Ekonomik kırılganlığın artması bir yandan ülkelerin borçlanma maliyetlerini arttırarak enflasyon oranlarının artmasına diğer yandan da büyüme oranının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca politik kutuplaşmadaki artışlar reformların maliyetini ve söz konusu maliyetin iktidarı destekleyen grupların dışındaki gruplara yüklemeye olasılığını arttırır. Bu durum, bir yandan gelir dağılımını bozucu etki yaratabilirken diğer yandan toplumda sosyo-politik huzursuzluklara neden olarak politik istikrarsızlığı arttırıcı etki yaratabilir.

Daha önce de değinildiği üzere politik istikrarsızlık, bütçe açıklarını artırıcı etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu durum kamu borçlanmasını arttırmaktadır. İç borçlanma durumunda gelir dağılımı ülke içinde elinde atıl fon bulunduranlar lehine gelişme gösterebilirken, dış borçlanma şeklinde durumunda ülke dışına kaynak transferi söz konusu olacaktır.

Şekil: 3
Politik İstikrarsızlık Gelir Dağılımı Etkileşimi

Daha önce de belirtildiği gibi politik istikrarsızlık beşeri sermayenin ve yatırımların ülke içinde politik istikrarsızlığın bulunduğu bölgelerden, görece olarak daha az bulunduğu bölgelere doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu durum bölgesel gelişmişlik farklarını ortaya çıkarmaktadır. Konu, gelir dağılımı açısından dikkate alındığında, politik istikrarsızlığın ülke içinde bölgesel gelir dağılımı farklılıklarına neden olduğu sonucuna ulaşılır.

Politik istikrarsızlık dönemlerinde ekonomik büyümede görülen yavaşlamalar ya da ekonomide yaşanan krizler işsizlik oranlarının artmasına neden olur. Bu durum, bir yandan kayıt dışı istihdamı artırıcı diğer yandan işçileri düşük ücretlerle çalışmaya yönlendirici etkiler ortaya çıkarabilir. Bu durumda fonksiyonel gelir dağılımı ücretliler aleyhine gelişme gösterir.

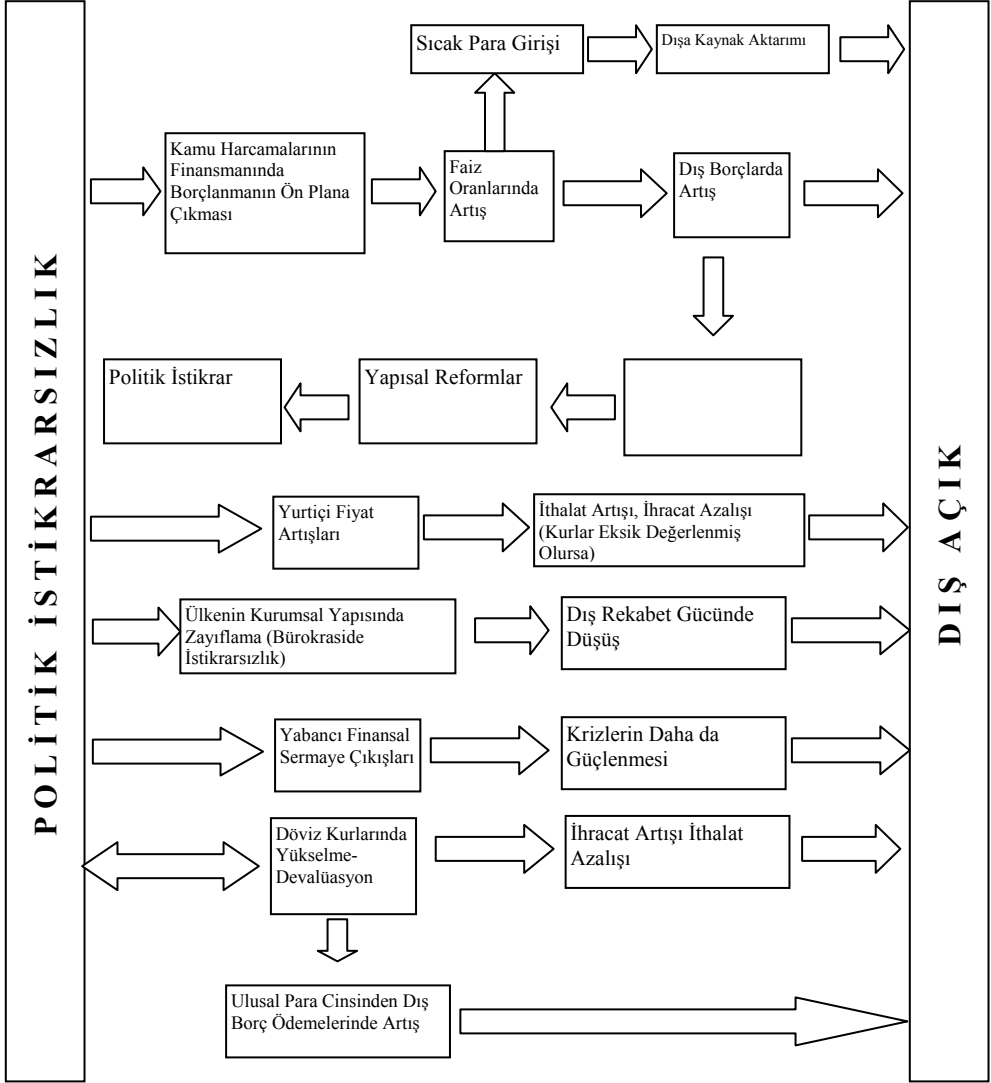
Politik istikrarsızlık özellikle gelir eşitsizliğinin yüksek olması durumunda politik rejim değişikliğine de neden olmaktadır. Politik istikrarsızlık otokratik rejimlerden demokrasiye geçiş yönünde bir baskı oluşturabilir (Acemoğlu, Robinson, 2001: 957). Gelir dağılımının aleyhlerine olduğunu düşünen sosyal gruplar, ayaklanma ve darbe gibi politik eylemler geliştirerek politik rejimi ya da iktidarı değiştirme çabası içerisine girebilirler.

4.4. Politik İstikrarsızlık Dış Denge Etkileşimi

Politik istikrarsızlık dönemlerinde hükümetler kamu finansmanını borçlanma yoluyla gerçekleştirmeyi tercih etmekte dolayısıyla dış borçlar artmaktadır. Özellikle yurt içi tasarrufların yetersiz olduğu ekonomilerde, borçlanma dış borçlanma şeklinde gerçekleşmektedir (Özler, Tabellini, 1991: 22). Politik istikrarsızlık, bir yandan risk priminin yüksek olması nedeniyle borçlanmanın maliyetini arttırmakta diğer yandan borçlanmanın vadesinin kısılmasına neden olmaktadır. Faiz oranlarında yaşanan artışlar ülkeye sıcak para girişini arttırabilir. Bu durumda gelen sıcak para çıkarken yurtdışına kaynak aktarımına neden olarak dış açık üzerinde arttırıcı etki yaratır. Kamu harcamalarının dış borçlanma ile karşılanması durumunda ülke dış baskılara da giderek daha fazla maruz kalmaktadır. Dış borçlanmanın miktarı Dünya Bankası ve IMF'nin koşullarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. IMF kamu açığının milli gelire oranı, para arzının büyüme oranı gibi performans kriterleri belirleyebilmektedir. Ayrıca bu kurumlar yapısal reformları da koşul olarak koyabilmektedir (Bohn, 2002: 3–22). Bu durum, ülkelerin uygulayacakları ekonomi politikalarında bağımsızlıklarını yitirmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte, bu şekilde uluslararası kurumlarca zorlamalara tabi tutulan ülkeler, yeniden borçlanabilmek ve dış yardımlar için söz konusu düzenlemeleri yaparlarsa politik istikrarsızlıktan istikrara doğru bir gidiş de ortaya çıkabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, söz konusu uluslararası kuruluşların önerdiği politikaların, ülkelerin ekonomik gerçekleri ile ne kadar örtüştüğünün ve ülkelerin sorunlarına çözüm olup olmayacağıdır.

Politik istikrarsızlıkla dış denge arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek bir başka mekanizma yurtiçi fiyat değişimleri aracılığıyla kurulabilir. Politik istikrarsızlıkla beraber yurtiçi fiyatlardaki artış, kurların eksik değerlenmiş olması durumunda ithalatın artmasına ihracatın azalmasına neden olabilir. Bu durum dış açığı artırıcı etki yaratabilir.

Şekil: 4
Politik İstikrarsızlık Dış Denge Etkileşimi

Politik İstikrarsızlık ortamlarında döviz kurlarında yaşanan artışa bağlı olarak (depresiasyon ya da devalüasyon şeklinde olabilir) ihracat artarken ithalat azalır. Ancak ithal edilecek mal ve hizmetlerin fiyatlarının ulusal para cinsinden artmasından kaynaklanan ithalattaki azalma, ülkenin ithalata bağımlılığı derecesine bağlı olarak gerçekleşecektir. İhracat ve ithalat değerlerindeki değişimin net etkisi kendisini cari

işlemler dengesi üzerinde gösterecektir. Ayrıca döviz kurlarındaki yükselme dış borç ödemelerinin değerini ulusal para cinsinden arttıracak ve bu durum dış açık üzerinde etkili olacaktır.

Politik istikrarsızlık ülkenin kurumsal yapısını zayıflatmakta ve dış piyasalardaki rekabet gücünü düşürmektedir. Bunun en önemli nedenleri bürokratik sistemdeki istikrarsızlık ve yasal sistemde yaşanabilecek sürekli değişikliklerdir. Bu durum cari işlemler bilançosunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Politik istikrarsızlıkla beraber ortaya çıkan yabancı sermaye kaçıışı, ödemeler bilançosunu da olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca bu etki ülkede yaşanan ekonomik sorunların büyümesine ve krizlerin yaşanmasına da neden olabilir. Tüm bu etkilerle beraber ikincil, dolaylı bir etki olarak da cari işlemler bilançosunda açığı azaltıcı etki de ortaya çıkabilmektedir. Çünkü politik istikrarsızlıkla beraber yerli paranın değer kaybetmesi, ya da politik istikrarsızlıkla beraber artan ekonomik istikrarsızlıklara karşı alınan istikrar tedbirleri çerçevesinde uygulanan talep kısıcıcı ekonomi politikaları ve devalüasyon sonucu ithalat azalır ve ihracat artar. Bu durum cari işlemler dengesi açıklarının azalmasını sağlar. Ancak söz konusu etki daha önce de vurgulandığı gibi doğrudan değil dolaylı bir etkidir.

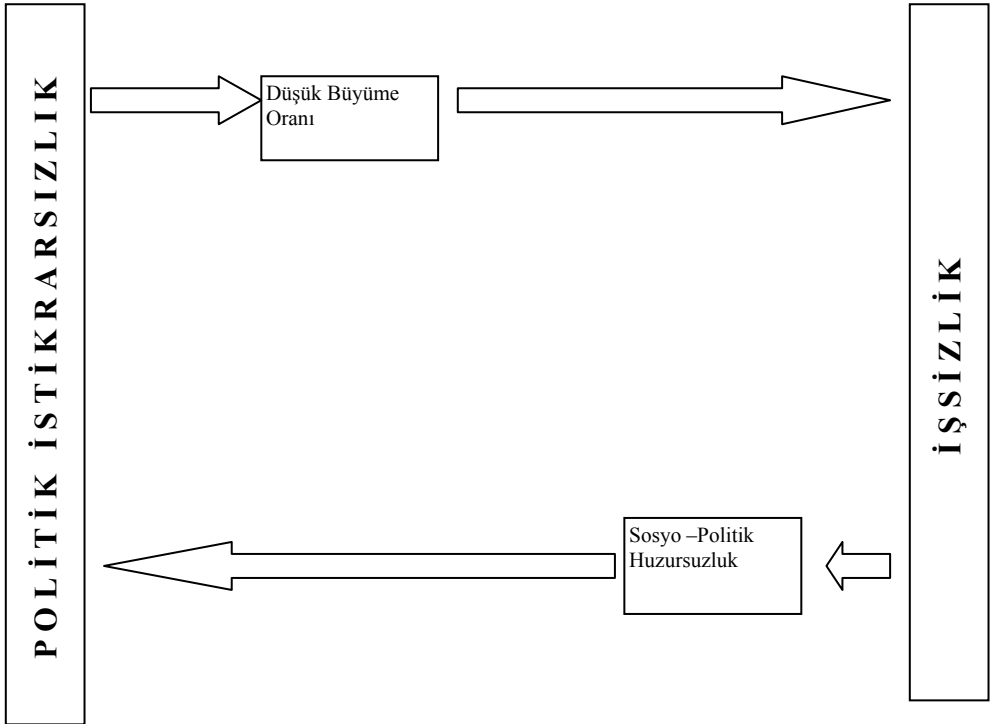
Söz konusu etkileşim mekanizması ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir nokta da şudur: Günümüz ekonomilerinde parasal göstergeler daha dikkat çekicidir. Döviz kurları da bu göstergelerden biridir. Döviz kurundaki değişimler, ulusal paranın değer kaybetmesi, yüksek oranlı devalüasyonlar iktidarlar tarafından tercih edilmez. Çünkü bunlar gerek muhalefet gerekse kamuoyu tarafından iktidarların başarısızlığının göstergeleri olarak görülür. Bu şekilde ortaya çıkan bir gelişme iktidarlar üzerinde seçime gitme ya da hükümetten çekilme gibi politik istikrarsızlık yaratabilecek baskılar ortaya çıkarabilir. Bu durum, dış dengeden politik istikrarsızlığa doğru işleyen bir kanal olarak kabul edilebilir.

4.5. Politik İstikrarsızlık - İstihdam –İşsizlik Etkileşimi

Büyüme ile beraber ortaya çıkan istihdam, büyüme ile tam istihdam amaçlarının paralel olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, politik istikrarsızlık, ekonomik büyüme üzerine etkileri yoluyla işsizlik üzerinde etkili olmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere, politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemesi işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Bununla beraber politik istikrarsızlığın bulunması durumunda ülke içerisinde politik şiddetin daha düşük olduğu bölgelere doğru bir faktör akışkanlığı ortaya çıkmaktadır (Fielding, 2003: 160). Benzer şekilde, bir ülkede politik istikrarsızlığın bulunması durumunda özellikle kalifiye işgücünde yurt dışına göç hızlanmaktadır. Dolayısıyla politik istikrarsızlık ya da şiddetin varlığı yurt dışına doğru olan beyin göçünü teşvik etmektedir (Kaya, 2003: 1). Bunun sonucunda da özellikle gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir.

Ancak her büyüme süreci, örneğin ithalata dayalı bir büyüme süreci istihdam artırıcı etki yaratmayabilir. Özellikle yüksek reel faiz nedeniyle sıcak para girişleri ile beraber uygulanan düşük kur politikası ithalatı artırırken ihracatı azaltıcı etki ortaya çıkaracaktır. Bu durum yurtiçi üretimi düşürerek işsizliği artırmaktadır.

Şekil: 5
Politik İstikrarsızlık - İstihdam –İşsizlik Etkileşimi

İstihdam ya da işsizlik politik istikrarsızlıktan etkilendiği gibi politik istikrarsızlığı da etkilemektedir. Özellikle işsizliğin arttığı dönemlerde toplum içerisinde huzursuzluk bir başka ifade ile sosyo-politik istikrarsızlık da artmaktadır. İşsizliğin yaygın ve devamlı olması mevcut ekonomik ve politik düzene olan güveni sarsar. Yıkıcı faaliyetler uygun bir propaganda ortamı kazanır ve bu faaliyetlere katılacak eli boş insanların bulunması mümkün olur. Anarşi, terör ve ayaklanmalar da artış ortaya çıkar. Bir başka ifade ile politik istikrarsızlık artar.

5. Sonuç

Sonuç olarak politik istikrarsızlık, ekonomik süreç politikası amaçlarının hepsini etkilediği gibi kendisi de amaçların gerçekleşme derecelerinden etkilenmektedir. Bir başka ifade ile aralarında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Sonuçları farklı olabilmekle birlikte, politik istikrar ya da istikrarsızlık demokratik rejimlerde ortaya çıkabileceği gibi otokratik rejimlerde de ortaya çıkabilir. Dolayısıyla ekonomik gelişme için politik rejim tipinden çok, politik istikrar önem kazanmaktadır. Çünkü ekonomik birimler için ekonomi politikalarının istikrarı ve öngörülebilirliği önemlidir. Bu noktadan hareketle, özellikle gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında, politik istikrarın sağlanması gereği daha da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla ekonomi teorisinin öngördüğü şekilde ekonomik amaçlara ulaşmak için sadece ekonomik değişkenler ve aralarındaki ilişkilerin değil, aynı zamanda ekonomik ve politik değişkenler arasındaki etkileşimlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Diğer taraftan, bir ülke için ekonomik gelişme ve demokrasinin kalitesi açısından insan kalitesi kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiler yanında beşeri sermayenin niteliğinin de, yani ekonomik ve politik boyutta istenen noktalara gelebilmenin insani boyutla olan yakın ilişkisinin de dikkate alınması faydalı olacaktır.

Ayrıca, unutulmamalıdır ki bireysel hak ve özgürlüklerin varlığı ancak demokratik rejimlerde sağlanabilir. Ekonomik performansın kötülüğü karşısında, bireysel hak ve özgürlüklerin varlığı çok daha önemlidir. Yine, demokrasinin sadece şekli olarak varlığı değil etkin olarak işlerliği de önem taşımaktadır. Bu nedenle demokrasi kültürünün yerleşmesi ve geliştirilmesi çok daha önemlidir.

Kaynakça

- Abdiweli, M.A. (2001), "Political Instability, Policy Uncertainty, and Economic Growth: An Empirical Investigation", *Atlantic Economic Journal*, Vol: 29, 87–106.
- Acemoğlu, D. ve J.A. Robinson (2001), "A Theory of Political Transitions", *The American Economic Review*, Vol: 91, 938–963.
- Alesina, A. ve R. Perotti (1993), *Income Distribution, Political Instability, and Investment*, NBER, Cambridge.
- Alesina, A. ve B. Weder (1999), *Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid*, NBER, Cambridge.
- Alesina, A. ve G. Tabellini (1988), "Credibility and Politics", *European Economic Review*, Vol: 32, North Holland, 542–550.

- Asteriou, D. ve S. Price (2001), “Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence”, *Scottish Journal of Political Economy*, Vol: 48 No:4, 383–399.
- Bellettini G. (1998), “Aggregate Uncertainty, Political Instability and Income Distribution”, *European Journal of Political Economy*, Vol:14, 19–33.
- Bohn F. (2002), *Eliminating the Inflationary Finance Trap in a Politically Unstable Country: Domestic Politics Versus International Pressure*, Universty of Essex, Discussion Paper Series No:551, UK.
- Brunetti, A., (Tarih Belirtilmemiş), “Political Variables in Growth Regressions”, *Volatility, Uncertainty, Instability and Growth*, 117-135, <<http://www.rrojasdatabank.org/borner/borner6.pdf>>, 15.05.2006.
- Bussière, M. ve C. Mulder (1999), *Political Instability and Economic Vulnerability*, IMF Working Paper, Newyork.
- Campos, F.N. ve B.J. Nugent (2002), “Who is Afraid of Political Instability?”, *Journal of Development Economics*, Vol. 67, 157–172.
- Carmignani, F. (2003), “Political Instability, Uncertainty and Economics”, *Journal of Economic Surveys*, Vol. 17 No:1, Oxford, 1–54.
- Cukierman, A., S. Edwards ve G. Tabellini (1992), “Seigniorage and Political Instability”, *The American Economic Review*, Vol: 82, No:3, 537–555.
- Doğan, A. (2005), “Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:25 Kayseri, 1–19, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi25/sayi_25.htm>, 25.05.2007.
- Edwards, S. ve G. Tabellini (1991), “Explaining Fiscal Policies and Inflation in Developing Countries”, *Journal of International Money and Finance*, V.10, 16–48.
- Eren, E. ve M. Bildirici (2001), “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980–2001”, *İşletme ve Finans*, 187, 27–33.
- Erkan, H. (1997), *Ekonomi Politikasının Temelleri*, Kardeşler Ciltevi, İzmir.
- Fielding, D. (2003), “Modelling Political Instability and Economic Performance: Israeli Investment During the Intifada”, *Economica*, Vol. 70, 159–186.
- Gupta, D.K., M.C. Madhavan ve A. Blee (1998), “Democracy, Economic Growth and Political Instability”, *Journal of Socio-Economics*, Volume 27, No:5, s. 587–611.
- İnsel, A. (1991), “Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II”, *Birikim*, Sayı: 21, 12–23.
- Karakayalı, H. ve H. Yanıkkaya (2006), “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, *Kurumsal İktisat*, Edt. Coşkun Can Aktan, SPK Yayın No: 194, Ankara, 135–160.
- Kaya, M. (2003), “Beyin Göçü/Erozyonu”, *Üniversite ve Toplum*, Eylül, <<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=145>>, 25.05.2007).

- Kurzman, C., R. Werum ve R.E. Burkhart, (2002), “ Democracy’s Effect on Economic Growth: A Pooled: Time-Series Analysis, 1951-1980”, *Studies in Comparative International Development*, Spring, 37 (1), 3–33.
- Lensink, R., N. Hermes, ve V. Murinde (2000), “Capital Flight and Political Risk”, *Journal of International Money and Finance*, 19, 73–92.
- Özler, Ş. ve G. Tabellini (1991), *External Debt and Political Instability*, NBER Working Paper Series No: 3772, Cambridge.
- Romer, D. (1996), *Advanced Macroeconomics*, McGraw –Hill, Singapore.
- Sebastian, E. ve G. Tabellini (1991), *Political Instability, Political Weakness and Inflation: An Empirical Analysis*, NBER Working Paper Series No: 3721, Cambridge.
- Telatar, E. ve F. Telatar (2004), “Standart IMF İstikrar Politikaları: Politik İstikrarsızlığa Yol Açan Bir Kanal” *İşletme ve Finans*, 215, 53–65.
- Telatar, F. (2003), “Türkiye’de Politika Değişkenliği İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *İşletme ve Finans*, 211, 71–91.
- Türkan, E. (1996), *Ekonomi ve Demokrasi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Woo, J. (2003), “Economic, Political, and Institutional Determinants of Public Deficits”, *Journal of Public Economics*, Vol: 87, 387–426.
- Yay, G.G. (2002), “İktisadi Gelişme ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 51(1), 27–54;
<http://gulsunyay.com/portal/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownloadcomments&lid=2&ttitle=Iktisadi_Gelisme_ve_Demokrasi_Iliskisi>, 15.05.2007.